

A XIII. Országos Kiadványszerkesztői Konferencia

„Őrizzük, tartsuk fenn emlékeinket,
Gyűjtsük össze töredékeinket,
Nehogy elveszünk végleg,
S ezáltal üresebb legyen a múlt,
Szegényebb a jelen, és kétesebb a jövő.”
(Cato)

2009. november 13–15. között immár tizenharmadik alkalommal rendezte meg a Honismereti Szövetség – ezúttal a Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesülettel mint házigazdával – az Országos Kiadványszerkesztői Konferenciát, melynek témája: *A honismeret átörökítése a kiadványokban.*

A háromnapos rendezvényre az esztergomi Szent Adalbert Képzési, Lelkiségi és Konferencia Központban került sor.

A résztvevőket Halász Péter, a szövetség elnöke köszöntötte, majd átadta Kovács Lajosnak, a Komárom–Esztergom Megyei Egyesület elnökének, dr. Tittmann Jánosnak, Dorog város polgármesterének és Forróné Virág Zsuzsának a Komárom–Esztergom Megyei Egyesület titkárának a Honismereti Szövetség Elismerő Oklevelét.

Az ünnepélyes megnyitó után *A honismereti mozgalom egyik legfontosabb feladata a hagyomány őrzése, éltetése* címmel Halász Péter megtartotta a konferencia nyitó előadását.



A nyitó előadást követően a konferencia résztvevői megtekintették a rendezvénynek helyet adó Szent Adalbert Központ gyönyörűen felújított épületét, mely egyben a szeminárium épülete is. Itt kapott helyet az érseki levéltár és könyvtár is, meglátogatása mindenki számára nagy élmény volt.

Az épület megtekintése után *A hagyomány szerepe a honismereti egyesületek munkájában* összefoglaló címmel korreferátumok következtek. Fejér megyéből *Nagy Éva* beszélt sikeres előadásorozatukról, általános iskolás vetélkedőikről. Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből *Titkos Sándorné* osztotta meg tapasztalatait a résztvevőkkel a megyében jól működő iskolai programokról. Vas megyéből *Zsámboki Árpád*, Tolna megyéből *Kaczián János* számolt be röviden a megyei egyesületek ilyen irányú munkájáról.

Este a Körösi László Kollégiumban *Mándli Gyula A fénykép, mint a hagyomány őrzője* című érdekes, vetítéssel egybekötött előadását élvezhették a jelenlévők. A második napot *Dr. Csorba Csaba* előadása nyitotta. *A hagyomány és hagyományátadás módszertani kérdései a helytörténeti kiadványokban* témájú előadásában számbavette a különböző műfajú honismereti kiadványok szerepét a hagyományok megtartásában.

A kapcsolódó korreferátumok a hagyományok megjelenési lehetőségeiről, módjairól szóltak.

Dr. Pifkó Péter az esztergomi polgári hagyományokról, *Vas Ágnes* a Balassagyarmati Honismereti Híradóról, *dr. Bárdos István* a Kultúr István Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány honismereti, helytörténeti kutatómunkát bemutató törekvéseiről, *Ruda Gábor* a Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület kiadói tevékenységéről beszélt. *Dr. Wágenhoffer Vilmos* Kirva (Máriaalom) községben végzett kutatásait ismertette a sírjelekről, sírkeresztekről.

A nap második felében két előadás foglalkozott azzal, hogyan lehet a következő generációba is elplántálni a honismeret szeretetét, miként lehet bevonni őket a honismereti mozgalomba.

Veszprém megyéből *Rásky Mihályné* a *Hagyomány az iskolai olvasókönyvekben és munkáltatói füzetekben* címmel saját honismereti oktató módszerét ismertette.

Hagyomány az iskolai évkönyvekben és egyéb iskolai kiadványokban című előadásában *Forróné Virág Zsuzsa* hasonlította össze a régi és újonnan megjelenő kiadványok tartalmát.

A korreferátumok során *Dr. Horváth Géza* a Komárom-Esztergom megyei könyvtár digitalizált helytörténeti anyagát ismertette a hallgatósággal, majd a dorogi *Fódi János* mutatott be hangzó anyagokat a magyarországi német nemzetiségű zenéjéből. *Dankó József* a Dorogi füzeteket, a horgosi *Kiss-Iván Anna* a Horgos című helyi újságot ismertette.

Üde színfoltja volt a délutánnak *Rillné Csapó Etelka* könyvtáros Högyészai Magazin című kiadványt bemutató színes, érdekes hozzászólása.

Az este a honismereti mozgalom folyóiratai kiadványszerkesztőinek bemutatkozása jegyében telt. A jelenlévők ismertették az általuk szerkesztett kiadványokat így: *Szabó Lajos* a Bácsországot, *Zsámboki Árpád* a Vasi Honismereti Szemlét, *Sándor Mária* a Somogyi Honismeretet, *Titkos Sándorné* és *Tóth Tamás* a Szülőföldünk című kiadványt, *Dukrét Géza* pedig a Partiumban megjelenő honismereti kiadványokról tájékoztatta a konferencia résztvevőit. Befelezésre *Evva Margit* beszélt az Abaúj Honismereti egyesület munkájáról.

Az utolsó napon *Halász Péter: Honismeret és hagyomány a megyei folyóiratokban* címmel tartott előadása után ismét a szerkesztőké volt a szó. *Dukrét Géza* a Partium c. folyóiratáról tartott ismertetőt, majd a vendéglátó Komárom-Esztergom megye folyóiratait, kiadványait ismerhették meg az érdeklődők. *Tapolcainé dr. Sárai Szabó Éva* a tatabányai levéltár kiadványairól, *Kovács Lajos* az Új Forrás című folyóiratról, *Virágh Jenő* pedig a LMES című periodikáról tartott ismertetőt.

Halász Péter zárta be a konferenciát, hangsúlyozva, hogy a szó – és ma már az internet – elszáll, de az írás megmarad, s ez adja a honismereti kiadványok jelentőségét a mozgalom és kulturális életünk szempontjából.

Azt gondolom, hogy minden résztvevő számára hasznos és élvezetes is volt ez a három nap, hiszen a sok előadás és korreferátum mellett alkalom volt kötetlen beszélgetésekre, tapasztalatcserére is. A konferencia teljes időtartama alatt az Esztergomi Heliser József Könyvtár jóvoltából kiállítás volt látható a megyéről megjelent, honismereti témájú kiadványokból.

Köszönjük az Oktatási és Kulturális Minisztériumnak, a Szent Adalbert Képzési, Lelkiségi és Konferencia Központnak és az esztergomi Körösy László Középsiskolai Kollégiumnak a támogatást, mely nélkül nem kerülhetett volna sor e tartalmas konferencia megrendezésére.

Forróné Virág Zsuzsa

Múlt a jelenben

A X. Vajdasági magyar tájházak konferencia

A doroszlói tájház 2001. szeptember 7-én nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt és 2001–2009 között 7100 látogatója volt. Kezdeményezői és létrehozói – Nagy István és Raj Rozália – az indulásnál a hazai szakemberek közül, csupán a már sajnos elhunyt Kasza László építész segítségére számíthatott. Maga is támogatta a kezdeményezők ötletét, miszerint a legcélravezetőbb az lenne, ha a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakemberei szakmai felügyeletével történnének a munkálatok. Megszólításunkra, az említett intézmény érdeklődött is a kezdeményezés iránt, és számos konzultációval figyelemmel kísért valamennyi munkafolyamatot a születő tájházban. A segítő tenniakarást ezúttal is megköszönjük! Bár a kezdeményezők szinte teljes szabadságot kaptak, az irányítás és felügyelet biztosíték volt a szakmai igényeknek megfelelő tájház megvalósításához.

A pozitív tapasztalatok alapján született meg az ötlete a Vajdasági magyar tájházak múltja, jelen, jövője szakmai konferenciasorozat elindításának. A Vajdasági Magyar Folklórközpont (VMF) berkein belül kezdeményezett találkozót többhónapos előkészület előzte meg. Szakmai eszmecsere és számos hazai ellenvélemény elhangzása után – amik a találkozósorozat szükségességét igyekeztek megkérdőjelezni –, mégis sor került az első összejövetelre 2002. július 26-án, a nyugat-bácskai Doroszlón, 23 fő részvételével. Azóta évente egy-két alkalommal sikerült megszerveznünk. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ötlet jó volt! A konferenciasorozat létjogosultságot nyert és eredményt hozott!

A tizedik összejövetelnek az Apáczai és Illyés Közalapítvány támogatásával 2006-ban vásárolt VMF székház (Szabadka, Dózsa György u. 17.) adott otthont, 2009. december 12-én. A szép számban megjelent érdeklődők (51 fő), Vajdaság 25 és Magyarország több helységéből érkeztek. A hazaiakon kívül Pécsről, Szentendréről, Jósvafőről jöttek előadók.

A VMF elnöke Nagy István köszöntötte az egybegyűlteket, majd Raj Rozália (VMF titkár) tíz év tapasztalatát összegző előadása következett. A szakmai összejöveteleken felvetett számos feladat közül a leg sürgetőbbeket vette számba:

1. Bácska, Bánát, Szerémség egykori magyar parasztsága több ezerre tehető tárgyi hagyatékának számbavétele, dokumentálása, megfelelő elhelyezése,

2. segítségnyújtás, újabb magyar tájházak létrehozásának segítése a szakmai háttérintézmények szakembereinek bevonásával, a hazai tájházmozgalom magasabb szakmai szintre emeléséhez, továbbá forrásteremtés a tárgyalkotó népművészet kibontakozásához,

3. útmutatás a tájházak élővé tételéhez a falusi turizmus ösztönzése érdekében.

A találkozók résztvevői minden esetben a következő csoportokból kerültek ki:

- hivatásos magyarországi szakemberek, vendégelőadók, valamint a kis létszámú hazai szakemberek,

- a már meglévő tájházak létrehozói, tulajdonosai, működtetői,

- azon közösségek képviselői amelyek néprajzi, helytörténeti gyűjtemény vagy tájház létrehozását tervezik.

Az eltelt tíz évben összesen 39 előadótól 73 előadás hangzott el.

A konferenciákat tíz helyszínen (Doroszló, Kúla, Temerin, Horgos, Gombos, Topolya, Bácsgyulafalva, Péterréve, Kisorosz, Szabadka), Vajdaság 48 közösségéből összesen 389 fő részvételével szerveztük. Egy-egy találkozó alkalmával a szervezett tanulmányút során pedig, 14 vajdasági tájházat ill. helytörténeti, néprajzi gyűjteményt tekinthettek meg a résztvevők. Az eredmények számbavételével, valamint a további tervek ismertetésével zárult az összegzés.

Ezt követően a konferencia résztvevői a közelmúltban a Bácsgyulafalván (Telecska) Kovács István termelő által létrehozott dohánymúzeum és az ugyanott berendezett kovácsműhely megnyitóját bemutató, Nagy István készítette videófilmet, a tulajdonos rövid kiegészítésével.

A Szerémségben található Maradék (Maradék) tájházának bemutatása az előadó betegsége miatt elmaradt. *Silling Léda* néprajzkutató-antropológus „A kupuszinai helytörténeti gyűjtemény jelentősége” című előadása viszont igen hangulatos és tanulságos volt! A falu gazdasági életében és építkezésében

végbement változásokat mutatta be először. Ezt számos fotó követte a jellegzetes szakrális építményekről. A gyűjtemény jelentőségének ismertetése mellett szó esett a sajátos helyi ételekről is

A tanácskozás második részében – második alkalommal a rendezvények során – újabb, a témával kapcsolatos kiállítás is létrejöhett. *Dr. Kondor Tamás* fiatal építész (habil. egyetemi docens Pécsi Tudományegyetem) a tanácskozás helyszínének több helyiségében rendezett tárlatot (plakátok, makettek), a horvátországi magyarság népi építésze szempontjából értékes épített örökségének védelmében indított, 16 településen végzett dokumentáló kutatások eredményeiről szóló, „Östöl maradt” című előadásával.

A jelenlévők szívesen hallgatták *Szablyár Péter* (Magyarországi Tájházak Szövetsége ügyvezető elnöke) „A tájházak fokozódó szerepe a települési örökségvédelemben, értékmentésben” c. előadását. A fotódokumentációból sajátos épületekkel ismerkedhettek a résztvevők, és számos ötletet hallhattak.

A legnagyobb tetszést *dr. T. Bereczky Ibolya* főigazgató-helyettes (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, Tájházszoftvégség elnöke) előadása aratta, amely számos gyakorlati tanácsot tartalmazott a tájházak berendezésére vonatkozóan.

A tájházmozgalomban tevékenykedők közül, újabb közösségek képviselői is jelen voltak. A Bácskossuthfalváról, Tornyosról érkezettek számára az információgyűjtés és kapcsolatteremtés volt az elsődleges cél, majdani tájházuk létrehozásához. Ezúgyben érkeztek a gombosiak és oromiak is. A Tiszakálmánfalváról, Tóthfaluból a már létrehozott helytörténeti kiállítás szervezői kérdéseikkel fordultak a szakemberekhez.

A tanácskozás zárását követően a Szabadka melletti Ludason a Róka tanyára utaztak a résztvevők. A létesítménnyel *mgr. Hulló István* igazgató (Városi Múzeum, Szabadka) szakvezetésével ismerkedhettek meg az érdeklődők. Az igen izletes disznótoros ebédet is a Róka tanyán, hangulatos környezetben fogyasztották el.

A szervező VMF úgy véli, hogy ezúttal is a szakmai előremenetelt segítette valamennyi előadás. A találkozó ezúttal is jó szolgálatot tett: a mozgalom résztvevői és a hivatásos intézmények szakemberei között kapcsolatok jöttek létre a szakmai továbblépés érdekében. A szervező VMF elnöke és munkatársai a résztvevők számára a mozgalomról szóló írásokból, cikkekből, útmutatókból összeállított szakmai propagandafüzetet, valamint a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által kiadott Tájházi tudástár című DVD-lemezt adott át karácsonyi ajándékként.

A VMF ezúttal is megköszöni valamennyi személynek és intézménynek a hazai tájházmozgalom keretében nyújtott segítséget. Külön köszöni a Magyarországi Tájházak Szövetségének, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) munkatársainak a sokéves együttműködését!

A konferencia ezúttal az újívdéki Tartományi Művelődési Titkárság anyagi támogatásával valósult meg.

Raj Rozália

„Komáromi Dunamalom kereke”

Malmok, molnárok Komáromban és környékén

A komáromi Klapka György-múzeum felvidéki néprajzi anyagának gyűjtőjeként és a gyűjtemény kezelőjeként, a 2009. november 20-án megnyitott kiállításról és rendezvényeiről írom az alábbi tájékoztatót. Kedvesinálónak is száonom, hogy aki innen értesül ezekről az eseményekről, megnézhesse a 2010. február 28-ig nyitva tartó időszak kiállításunkat.

A kiállítás előkészületei során a meglévő szakirodalom megismerése mellett, régi és új adatközlőktől információkat nyertem a XX. század első felének Komárom környéki őrlési szokásaira vonatkozóan. Ezeket a Komáromi Levelek című időszak kiadványunkban meg is jelentettük. Ezt kiegészítendő, kiemeltem a már meglévő néprajzi gyűjteményemből a kiállításához kapcsolódó darabokat és mellettük újabb, a kiállítást színesítő dokumentumokat, archiv fotókat és tárgyi relikviákat is sikerült – ha csak kölcsönbe is – gyűjtenem Dunaradványból.

Az 1947-ben Magyarországra telepített ismerőseim közül felkerestem két volt komáromszentpéteri és egy martosi férfit, valamint egy Hetényből származó asszonyt. Molnár Sándor, Holecz Károly, Jöba

János és Feketéné Gál Eszter már betöltötték a 80 életévüket, de fiatal korukat az említett felvidéki falvakban éltek le. Szüleikkel kisgyermekként évenként többször eljártak a hajómalmokba gabonát őrletni. A velük készített beszélgetések alapján megismertem azt a világot, amikor a hajómalmok sora várta a szekerekkel érkező gazdákat a Duna mentén.

A november 20-i kiállítás megnyitón elsőként Számadó Emese múzeumigazgató, a kiállítás rendezője köszöntötte a vendégeket. A kiállítást dr. Balázs György néprajzkutató, a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese nyitotta meg, és a következőket mondta:

„A hajómalmokból készültem és elhoztam egy fiatal hölgy nagyszerű könyvét. Hajómalmok Európában a kora középkortól napjainkig. Térképeken ábrázolja az összegyűjtött csaknem 700 európai hajómalom adatát. Franciaországtól Bulgáriáig. Ebből száz adat végigköveti a Duna folyását.

A Duna lassú, széles, hajómalmok használatára alkalmas folyóvíz, de van olyan szakasza, ahol sziklás a meder, gyors a folyása, ahol összetörne a *hajómalom*. Ezért a Dunára a hegyből lefutó gyorsvizű patakokra *kanalas malmot* építenek.

Van egy érdekes adat, ez általában a középkorra és a kora újkorra volt jellemző, amíg az emberek a fogatolt szekeret használták teherszállításra. 30 km volt az a távolság, amire nagyobb tömegű őrletet érdemes volt elszállítani, azon túl a szállítási és egyéb költségek miatt nem volt gazdaságos a szállítás. Ez azt jelenti, hogy 30 km-es sugarú körben – mert hiszen aznap haza is kellett menni – malmot kellett találni. Ha volt alkalmas vízfolyás, akkor építettek különböző vízimalmokat, a nagyobb folyók mellett hajómalmot, de ha nem volt, akkor más energiaforrást kellett felhasználni, ami lehetett szél, vagy állati erő, izomerő.

Amikor a malmokat nézzük, jusson eszükbe, hogy évszázadok során mindig az adott helyhez, az adott igényekhez, körülményekhez megfelelő malomtípust épített az ember, azzal az őrleszerkezettel, amely szinte változatlan volt évszázadokon keresztül, az energia-átalakító, illetve energia-felvevő és -továbbító szerkezetek hallatlanul széles skálájával. Felfigyelhetünk arra, hogy egy-egy malomhely mennyire állandó volt, ugyanis malmok építésére alkalmas hely egy patakon vagy a folyón nem volt mindenhol, ezért évszázadokon keresztül ugyanarra a helyre építettek malmot, akkor is ha a török feldőlt, vagy a jég összetörte vagy leégett. Ezeket a helyeket a térképeken nyomon követhetjük: mindig ugyanoda került vissza a malom, hiszen az energiát akkor még nem lehetett elvezetni. Az a néhány méteres tengely vezette az energiát, ami a malomkerék tengely volt. A helyben megtermelt energiát helyben kellett felhasználni az őrlésre és ezért alakultak ki olyan megoldások, hogy ha épült egy malom, és nem volt megfelelő számú látogatója, akkor a molnár, vagy a segédje körbejárta a környező falvakat is. Ezt úgy nevezték hogy sugározás. Összegyűjtötte az őrletet majd ki is vitte. Vagy a molnár megvendégelte az őrletöket, magához édesgette őket. Nagyon sok érdekes anyag van ebben a kiállításban, gyakorlatilag az emberiség történetének egy nagyon fontos szelete. A legfontosabb élelemnek, a búzának a lisztnek, a kenyérnek az emberiség történetében elfoglalt helye.



Hallottam hogy sokat vannak itt a túlsó oldalról is. Jártam arra, s találkoztam egy érdekes dologgal. Tudják-e, hogy koccintásnál mit mondanak odaát? Azt, hogy *béküljünk!* És miért?

Nepomuki Szent Jánossal kezdődik ez a kiállítás is, ott látjuk a szobrát is. Tudjuk, hogy ő a vízenjárók, főleg a vizimolnárok védőszentje. Egyszer egy hajómalmot összetört a jég és elsüllyedt. Csak a hajómalom orrán ált ki a Jánoska. Az öreg molnár amikor ment ki reggel a ladikjával, látta, hogy oda a malom, csak a Jánoska áll ki a vízből. Az evezőjével leverte onnan a vízbe: – *Jánoska, nem védted meg a malmot!* Mert hát Jánoskának az a feladata, hogy védje a malmot. Egy idő múlva lepadt a víz és szóltak a molnárnak: – *Öreg, a malom kint van szárazon, lehetne örölni. Kimentek, megjavították, vízre húzták és kezdtek örölni. De az öreg molnárt nagyon bántotta a dolog, hogy öröl a malom, de nincs aki megvédje, nincs ott a Jánoska. Feljöttek hozzá a lejjebb fekvő falvakból: – Öreg, találtunk egy Jánoskát, nem a magáé? Nézte, ez az a Jánoska. Szépen visszaillesztette az orrtökére. Elövelt egy pohár bort, és hozzákoccintotta: – *Jánoska, béküljünk!**

Horsa Istvánné

A „szakállas farkas” emléke Putnokon

A lokálpatriótákat tömörítő Putnok Városért Egyesület – vezetője dr. Laczkovich Katalin főorvos – legújában egy ivókutat állított a gömői kisváros Putnok sétálóutcájában, a szakállas farkas legendája alapján.

A történet úgy szól, hogy réges-régen egy félelmetes lény tartotta rettegésben a környékbeli embereket. Ez idő tájt egy asszony ebédet vitt urának a Hegyestetőre, aki állatait legeltette ott. Az erdő szélénél járt, amikor egy szőrös, farkasszerű lény támadt rá, tépte, szaggatta ruháját és testét. A fenevad amilyen hírtelen megjelent, olyan gyorsan el is tűnt. A nő menedéket keresve szaladt urához, aki egy fa árnyékában aludt. Már ébresztette volna, amikor észrevette férje nyitott szájának fogai közt saját ruhájának foszlányait. Megdöbben a felismeréstől, hogy párja a rettegett szakállas farkas. Kétségbeesésében és dühében felkapott egy nagyobb követ és azzal agyonütötte a férjét. A holttestet betakarta kövekkel és elmesélte mindenkinek a szörnyű történetet.

Putnokon az a hír járja azóta is, hogy aki a tragédia helyszínén jár, annak dobnia kell egy követ a sír-ra, különben megkísérli őt a szakállas farkas.

A különös hiedelemény emlékét őrző alkotás Kónya István művésztanár munkája.

Kerégyártó Mihály



Imolay dr. Lenkey István Pro Gömör-díja

A debreceni székhelyű Ethnica Alapítvány dr. Ujváry Zoltán professzor kezdeményezésére azért alapított díjat annak idején, hogy kitüntesse azokat, akik fáradságot nem ismerve sokat munkálkodnak annak érdekében, hogy a történelmi Gömör megye néprajza, kultúrája ne menjen feledésbe.

Szomorú tény, hogy a történelmi Gömör megye 151 magyar településéből Trianon után 130 Cseszlovákiához került, s mindössze 21 község maradt Magyarország területén. Az internacionalizmus korában nem is volt illő Gömörrel beszélni, annak ellenére, hogy Petőfi Sándor az Úti leveleiben azt írta, hogy „Magyarország egyik legszebb megyéinek egyike Gömör.”

A 2009. évi Pro-Gömör-díj átadására Putnokon került sor, a Tompa Mihály Emlékbizottság megalakulásának 50. évfordulójára rendezett konferencián, a Serényi Béla Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola dísztermében. Az elismerést ez alkalommal *Imolay dr. Lenkey István* vehette át dr. Ujváry Zoltán professzortól.

Lenkey István Miskolcon született 1941-ben. Alsószuhán, Dubicsányban, Imolán, Putnokon élt 19-éves koráig. Középiskolai tanulmányait Ózdon és Mezőkövesden végezte. Ezt követően Debrecenben, Budapesten, Baselben folytatott bölcsészettudományi és művészettörténeti tanulmányokat. Bölcsészdoktori diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kapott.

Dolgozott református segédlelkészként, könyvtárvezetőként, nyomdászként, könyv- és kiadványtervezőként, szerkesztőként, újságíróként. Foglalkozott teológiai kérdésekkel, irodalom-, könyv- és nyomdatörténettel, művészettörténettel és természetesen Gömör-kutatással.

Különösen nagy kedvelője, gyűjtője évtizedek óta az ex libris-nek és az alkalmi grafikának. Gyűjteményéből már csaknem kétszáz kiállítást szervezett az ország különböző részén. Gyűjteményének egy részét a putnoki Holló László Galériának ajándékozta.

Kerékgyártó Mihály

In memoriam

Tüskés Tibor (1930–2009)

Balatonszántódon született 1930. június 30-án. 1952-ben az ELTE-n magyar-történelem szakon végzett, Dombóváron majd Pécsen tanított. A katedra mellett kulturális szervezőmunkát folytatott, s irodalomtörténeti munkásságának kezdete is ebből az időből eredeztethető.

A Jelenkor főszerkesztőjeként 1959 és 1964 között számtalan túrt és tiltott író művét közölte az akkori kulturális hatalom ellenére. Szerkesztői elve a minőséget tartotta szem előtt a hivatalos véleményekkel szemben. Kodolányi János, Weöres Sándor, Mészöly Miklós műveinek közlése miatt elmozdították, ám az irodalom szolgálatát előbb újra tanárként, majd könyvtárosként folytatta, miközben szerkesztői munkáját sosem adta fel. Könyvsorozatokat gondozott 1985-től 1991-ig Pannónia Könyvek címmel, kiterjedt irodalmi levelezése irodalmi és művelődéstörténeti forrás. Bizton állítható, hogy a Somogy folyóirat akkor élte legjobb időszakát, amikor 1993–1995 között ő szerkesztette. Leginkább ekkor mutatkozott meg az a fiatal pályatársakat segítő szándék, amelynek hozadéka számtalan tehetség pályára állítása volt. Ezért soha nem várt hálát, hatalmas tudását szerénységével leplezte, s ez még az akadémikusok elismerését is kiváltotta személye iránt. Olyan műhelyt teremtett a kaposvári folyóirattal, amelynek hasábjain a nyomdafestékek ritkán jutó szerzők is kibontakoztathatták magukat. Szeliden, megbántás nélkül terelte a tehetségeket a legjobb megoldás felé. Ezért is sokan hálával tartozunk neki. Irodalomtörténészként is gigantikus munkát végzett. Olyan, a hatalom által megbélyegzett írókat emelt újra az irodalmi köztudatba monográfiáin keresztül, mint Kodolányi János, Rónay György, Pilinszky János, vagy Csorba Győző. Számtalan tanulmányt írt Veres Péterről, Illés Gyuláról, Nagy Lászlóról, Martyn Ferencről, Németh Lászlóról, Fodor Andrásról, ezeket később kötetekbe rendezte. Példát mutatott azzal is, hogy a fővárosi irodalmi életétől távol maradandót alkotott, el tudta fogadtatni a régióban született értékeket, miközben elkerülte a provincializmus veszélyeit. Lokálpatriótaként megmutatta a magyar irodalom rejtett kincseit, a Budapesttől távol alkotók egyetemes értékeit. Takács Gyula, Galambosi László, Lovász Pál, vagy Bertók László költészete nélküle nem biztos, hogy elnyerte volna méltó rangját. Ez a haláláig vállalt Pannon Szellemisség olyan nagyszerű, a táj és az ember kapcsolatát érzékenyen bemutató művek születéséhez vezetett, mint a Zalamente-Somogyország, Nagyváros születik vagy az Utak Európába.

A magyar irodalom alázatos szolgálojának impozáns munkásságát az enyhülő kádári hatalom, amely leváltotta a Jelenkor éléről, végül is kénytelen volt József Attila-díjjal kitüntetni. Az Arany János- és a Szabó Zoltán-díjat már a rendszerváltás után kapta meg.

E sorok írója ifjúként ismerte meg a siófoki könyvesboltban, amikor Fodor Andrásal itt járt a Balaton-parti városban, író-olvasó találkozáson. Innen datálódik barátságunk is. Gyakran találkoztunk, írói munkámat számtalan gesztussal segítette. Utoljára 2004 nyarán látogattam meg Pécsen Tarczy Péter



A szerző és Tüskés Tibor a pécsi kertben (Tarczy Péter felvétele)

barátommal, akinek egyik könyvéhez ő írta az előszót. A lakásán beszélgettünk, újabb könyveit dedikálta, majd a Misina tető alatti hétvégi házában remek paprikás krumplit főzött, miközben saját termésű borát kortyolgattuk. Akkor kiderült az is, hogy nem csak a szőlőhöz ért, hanem a gyümölcsfákhoz is. Ilyen szakszerűen gondozott kertet ritkán lát az ember. Akkor az jutott eszünkbe, hogy ez a gyümölcsös írásainak, szerkesztői mentalitásának a tükré is. Az a fajta igényesség, ami túlzásoktól és bőbeszédűségtől mentes irodalmi munkásságát is jellemezte. Leplezetlenül, őszintén beszélt betegségéről, szív-műtétjéről, aminek semmi nyomát nem fedeztük fel rajta. Szípkázó szelleme, az irodalmi múlt és jelen közötti összefüggéseket felvillantó pontos megfogalmazásai hallatán úgy éreztük, hogy egy jó nevű egyetem megbecsült előadója ül mellettünk. Mert nem tudom ugyan, hogy vágyott-e volna rá, de Tüskés Tibor egyetemi tanárként is sokat tehetett volna azért, hogy a magyar irodalomnak masszív tudással felvértezett középiskolai tanárai legyenek. Így is tanítómesterként örizzük meg emlékezetünkben, halálával a magyar irodalomra pótolhatatlan alakja távozott közülünk.

Matyikó Sebestyén József

Kovács Béla (1932–2009)

2009. augusztus 26-án nagy veszteség érte a magyar középkori régészetet, a történelemtudományt, különös tekintettel az egyháztörténetre, s a levéltáros társadalmat, valamint a helytörténetet és honismeretet. Életének 77. évében súlyos betegségben elhunyt *Kovács Béla*, a Heves Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója. Több mint háromnegyed századot átívelő élete hű lenyomata a rendszerváltás előtti ellentmondásos magyar életnek.

1932. december 31-én született a Heves megyei Dormándon, ahol édesapja, idős Kovács Béla vasúti segédtiszt, édesanyja Bauer Hermina háztartásbeli volt. Gyerekkorában apja szolgálati beosztásának függvényében lakóhelyük többször változott. Éltek Vecsésen, Vácon, s az Észak-Erdély visszacsatolása utáni évben pedig Nagyváradon. Az elemi iskola elvégzése után tanulmányait a nagyváradi premontrei gimnáziumban kezdte el, s miután a háború végén Egerbe költöztek, az itteni ciszterci gimnáziumban folytatta. Ezt követően a rend zirci központjába került, ahol államilag elismert érettségi vizsgát tett.

A rend felszámolása után 1951/52-ben a MÁV Villamos Felsővezeték Építészvezetőségének szerelője, 1952 és 1954 között sorkatona volt. 1955 őszétől 1958 februárjáig előbb a Pétervásárai Járási Tanács népművelési előadója, utóbb a Füzesabonyi Járási Művelődési Ház igazgatója volt. 1958. március 1-től 1972. március 15-ig az Egri Dobó István Vármúzeumban dolgozott, kezdetben hivatalsegédi, majd tárlatvezetői, végül régész-muzeológusi beosztásban. 1957-től levelező tagozaton kezdte el egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, magyar-történelem szakon. Eközben vendéghallgatóként régészeti tanulmányokat is folytatott. 1963-ban kapott diplomát.

1972. március 16-án a Heves Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Művelődésügyi Osztálya a Heves Megyei Levéltárba helyezte át, ahol 1973. október 1-i hatállyal kinevezték a levéltár igazgatójának. Innen 1993-ban ment nyugállományba.

Kovács Béla tudományos pályáján, mint középkori régész indult el. Ennek első szakaszában, 1972-ig elsősorban középkori régész volt, bár más témákkal is foglalkozott. A régészeti pályán eltöltött egy évtized alatt a megye területén több ásatás vezetője volt, illetve részt vett abban. Például a váraszói román-kori templom, a gyöngyöspatai templom, a siroki vár, a tarnaszentmáriai középkori templom feltárása stb. Kutatási eredményeit az Egri Múzeum Évkönyveiben, a Régészeti Füzetekben, az Archeológiai Értesítőben tette közzé. Történeti munkái közül figyelemre méltó a Nemzetsegfői és ispánsági székelyek kutatási problémái Észak-kelet Magyarországon, a Kabarok és palócok, A töröktől visszafoglalt Eger újjáépítésének első éve című, monográfiai értékű forráspublikációja.

Egyháztörténeti munkái közül legfontosabb Az egri egyházmegye története 1596-ig című könyve, amely 1987-ben jelent meg. 1997-től az ő szorgalmazására indult el Az egri egyházmegye történetének forrásai című forráskiadvány sorozat, amely az Egri Érseki Gyűjteményi Központ és a Heves Megyei Levéltár közös kiadásában, az ő szerkesztésében jelent meg. Idejéből még arra is futotta, hogy megírjon három önálló falumonográfiát (Bélapátfalva, Noszvaj, Sarud), s közreműködjön két kiadvány megírásában (Heves és Kápolna).

Munkáiban több, az addigi tudományos véleményektől eltérő nézetet fogalmazott meg. Például 1964-ben a váraszói középkori templom feltárásáról írott tanulmányában hatalmas anyagot tett közzé a középkori templomok keleteléséről. 1967-ben pedig megoldotta a románkori templomok feltárásról írt dolgozatában, az addig ebből a szempontból nem hasznosított középkori oklevél és egyháztörténeti ismeretei alapján, a középkori templomok nyugati karzatainak kérdését. 1970-ben a Kabarok és palócok című tanulmányában merész kísérletet tett a palócok eredetének meghatározására, amikor is régészeti, nyelvtörténeti stb. kutatásai alapján kimutatta, hogy szerinte a palócok a kabaroktól származnak. Igaz, hogy tanulmányát a szerző nem tekintette végleges megoldásnak, de továbbgondolásra alkalmasnak tartotta.

Levéltári munkája legnagyobb eredménye volt, hogy az 1980-as évek végére elkészült a Heves Megyei Levéltár komplex épületegyüttese. Nevéhez fűződik a levéltári munkában, hogy az országban elsőnek alkalmazta a perem- és fénylukkártyát. 1985-től megteremtette a levéltárban a számítógépes adatfeldolgozás legszükségesebb feltételeit. Az általa szorgalmazott módszerek országosan elterjedtek.

A Heves Megyei Levéltárban nemcsak új módszereket vezetett be, hanem az intézményt országos szinten is elismert vidéki kutatóhellyé fejlesztette. Igazgatóságának két évtizede alatt négy levéltári kiadványt indított útnak, illetve szerkesztett. (Archívum, a Heves Megyei Levéltár Közleményei; a Heves Megyei Levéltár forráskiadványai, a Heves Megyei Levéltár segédletei, Tanulmányok Heves megye történetéből.)

Levéltári szaktudását országos szinten is elismerték. A Magyar Országos Levéltár 1974 elején felkérte, hogy működjön közre az akkor induló Diplomatikai Fényképgyűjtemény összeállításába, amelynek célja többek között a Mohács előtti Magyarországon, a Trianon utáni határokon kívül őrzött középkori oklevelek feltárása, s mikrofilmezésre való előkészítése. Óra a szlovákiai levéltárakban őrzött oklevelek feltárása háruult. Másik országos jelentőségű megbízatása a kismartoni Burgenlandi Tartományi Levéltárban őrzött Batthyány család grófi ága köpcsényi levéltárában őrzött anyagok rendezése volt, amelyben 2004-ig aktívan részt vett.

Mint kiváló levéltárost, több országos hatáskörű állami és társadalmi szervezet bízta meg jelentős feladatokkal, illetve választotta tagjai vagy vezetői közé. A Levéltári Tanácsnak 1974-től három cikluson keresztül volt aktív résztvevője. 1980-tól levéltári szakfelügyelő volt, s több mint egy évtizedig ellenőrizte, véleményezte, segítette a tanácsi fenntartású levéltárak munkáját. Az 1980-as évek közepén egy ciklusban a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságában ő képviselte a levéltári szakterületet. A Magyar Levéltárosok Egyesülete 1986. december 13-i közgyűlésén a szervezet

egyik alelnökévé választották. Három év múlva pedig őt bízták meg az ügyvezető elnöki teendők ellátásával, egészen a következő tisztújításig.

Munkásságát megyei és országos szinten egyaránt elismerték. 1968-ban a Heves Megye Művelődéséért díjat, 1975-ben a Heves Megyei Tanács közművelődési díját, 1983-ban a Heves Megyéért díjat, 1993-ban a Szabó Ervin díjat, 2002-ben a Széchenyi Ferenc díjat kapta meg.

Bár nem volt tudományos minősítése, sőt egyetemi doktori címet sem szerzett, ennek ellenére a hazai középkori régészetben a történettudományban és a levéltáros szakmában maradandót alkotott. Gazdag életműve még hosszú évtizedekig megkerülhetetlen lesz. Méltó arra, hogy emléke sokáig megőrződjék az utókor tudatában.

Szecksó Károly

Csiffáry Tamás (1958–2010)

2010. január 19-én, 51 éves korában elhunyt *Csiffáry Tamás*, az esztergomi Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kara, Magyar nyelv, irodalmi és kommunikációs tanszékének vezetője. 1958. február 8-án született Dorogon. Doktorátusát 2008-ban kapta meg Nyitrán, a Konstantin Filozófiai Egyetemen, ahol vendégtanárként is dolgozott. Tanári pályafutása során számos felvidéki magyar diákot tanított az esztergomi egyetemen – kommunikáció és tanári szakon – magyar történelemre és magyar nyelvre. Kutatási területéhez tartozott a magyar történelem, a magyar irodalom, a kommunikáció, az anyanyelvi módszertan. Önálló kötetei: Magyar királyok könyve, Erdély ezer éve, Vajdaság gyöngyszemei, Mátyás király. Közreműködött a Magyar irodalmi lexikon, a Mitológiai lexikon, a Magyar szinonima kéziszótár szerkesztésében. Távozása nagy veszteség az egyetemnek, diákoknak és a volt diákoknak egyaránt.

A honismereti mozgalom azt a segítőkész munkatársat gyászolja benne, akinek közreműködésével 1992 és 2002 között – honlapunk elődjeként – a Honismeret folyóirat digitális formában felkerülhetett a világhálóra, s ezzel lehetővé tette, hogy az általunk képviselt értékek szélesebb körben ismertekké váljanak.

